

Arie Kok

Morie

MOZAÏEK | ROMAN

Het waargebeurde verhaal van een joodse jongen die probeert te ontsnappen aan de greep van de nazi's

Arie Kok
Morie

ROMAN

Tweede druk

UITGEVERIJ MOZAIËK, ZOETERMEER

PROLOOG

22 januari 1928 – 28 teweet 5688

De ingreep die Benny Nihom moest doen eiste al zijn aandacht op. In de overvolle kamer had hij nauwelijks de ruimte om zich te bewegen. Zijn instrumenten lagen uitgespreid op het witte kleed dat de salontafel bijna helemaal bedekte en door twee glazen asbakken op zijn plaats werd gehouden. Om hem heen zaten de mannen in hun stemmige zwarte pakken. Ze spraken gedempt met elkaar. Hoe vaak zouden ze het al gezien hebben? Toch keken ze onwennig en dat had maar weinig te maken met de handeling zelf. Na vanmiddag zou de jongen een zoon van Abraham zijn, opgenomen in de bond met de Eeuwige. Ook al zou hij als een *goj** gaan leven en de voorschriften in de wind slaan, altijd zou er weer een moment komen dat hij niet zou kunnen ontkennen wie hij werkelijk was.

Benny stak zijn mes omhoog en liet het licht van de lamp

* De gecursiveerde woorden worden nader verklaard in de begrip-penlijst achter in dit boek.

die aan het plafond hing, weerkaatsen in het lemmet. Met één oog dicht liep hij het snijvlak na en liet zijn duim vanaf de vlakke kant over de scherpe rand glijden. Het metaal liep in een rechte ononderbroken lijn naar boven, de wond zou niet groter zijn dan strikt nodig was. Zo was het bepaald, en zo wilde hij zijn werk doen. Voorzichtig legde hij het mes terug op het kleed, vouwde de punten van zijn witte gebedskleed naar achteren zodat ze hem niet in de weg zouden zitten en keek de kring rond. Het geroezemoes verstomde. Joop keek hem verwachtingsvol aan. Benny herkende de spanning die hij vaker zag in de blikken van vaders. Hij kende Joop als een trouw bezoeker van de *sjoel*, streng voor zichzelf en zijn gezin. Hij ging altijd goed gekleed, zijn pakken in de plooi en een rechte scheiding in zijn grijze haar. Het had lang geduurd voordat hij Rika ontmoette. Toen ze trouwden was hij al over de veertig geweest.

Naast Joop zat Louis, zijn oudste broer, die vandaag als *sandak* zou optreden. Zijn in het zwart gehulde knieën deden dienst als altaar. Benny sprak een kort gebed uit en gebaarde met zijn linkerhand naar de vrouwen in de achterkamer. Rika verscheen in de deuropening, het zwarte haar opgestoken, een blos kleurde haar ronde gezicht. In de kluwen witte doeken op haar vooruitgestoken armen was nog net het roze gezichtje van de jongen zichtbaar.

'*Baroech baba*, gezegend die komt in de naam van de Ene,' mompelden de mannen in de kamer, niet helemaal gelijk, maar niemand die daar een punt van leek te maken. Voorzichtig werd de jongen van schoot naar schoot doorgegeven en door Benny op het kussen op de lege stoel bij het raam gelegd. Een voor een wikkelde hij de doeken af, ontblootte het onderlijfje en legde de jongen op de knieën van Louis. Het donkere kruintje stak af tegen het witte overhemd,

de beentjes wezen vooruitgestoken de kamer in. Alleen het tikken van de kolenkachel doorbrak nog de stilte in de kamer. Buiten denderde er een rijtuig over de kinderkopjes van de Holkerstraat. Benny wachtte even tot het geratel van de wielen weggestorven was en sprak de lofzegging uit: ‘Geprezen de Eeuwige, die ons geheiligd heeft door zijn geboden en ons de *besnijdenis* bevolen.’ Hij nam het mes in zijn rechterhand en boog zich over de jongen op Louis’ schoot.

Benny was die ochtend al vroeg naar de sjoel aan het Singel gegaan. Het was een winterse dag, een koude zuidwestelijke wind geselde de straten van de stad en voerde zware buien aan. *Sjammes* Mok had de kachel flink opgestookt, maar dat kon niet voorkomen dat de kou wolkjes maakte op hun warme adem. Ze zongen het lied van de zee, zoals het *siddoer* voor elke dag voorschreef. Voor de gelegenheid deden ze het in beurtzang. Voorzanger Sander Colthof zette in, zijn stem dun en raspand. ‘Zingen wil ik voor de Ene, want Hij is hoog verheven; het ros en zijn ruiter stortte Hij in zee.’ Vader Joop antwoordde met zijn volle tenor. ‘Hij is het die mij komt bevrijden.’ Daarna was Benny als *mobeel* aan de beurt. De anderen volgden, tot in de laatste regel het volk kon gaan, ‘over het droge, midden door de zee’. Ze zeiden nog de gebeden voor moeder Rika en voor het geluk van de jongen. Na de dienst hadden ze zich gewarmd bij de houtkachel in de gelagkamer van hotel *De Roskam* in de Langestraat. De jonge jenever was rondgegaan en ze hadden elkaar de laatste *witzen* verteld.

Benny voelde de gespannen blikken in zijn rug. De jongen lag stil op de knieën van Louis, die zijn grote harige handen om de beentjes geklemd had. In één beweging pakte hij het

roze voorhuidje beet, zette er een klemmetje op en haalde vliegenvlug het mes erlangs. De jongen zette het op een krijsen. Een donkerrood druppeltje viel op het hagelwitte kussen en vloede uiteen, nog voordat Benny de kans kreeg het met zijn glazen pijpje weg te zuigen. De afgeknepen stem van Joop kwam nauwelijks boven het huilen van de jongen uit: 'Geprezen Hij, die ons geheiligd heeft en ons bevolen het kind aldus in het verbond van Abraham op te nemen.'

Toen was het de beurt aan de andere mannen. Licht wiegden hun bovenlichamen mee op het ritme van de *Hebreeuwse* zinnen. 'Zoals hij nu in het verbond is opgenomen, zo moge hij opgroeien tot een zoon van de *thora*, tot rijpheid van het huwelijk, tot een mens van brave werken.'

Benny deed het afgesneden stukje huid in een schaalje en wond de wild trappelende baby met moeite weer in de witte doeken. Hij legde hem terug op de schoot van Louis, die opstond en het pakketje triomfantelijk omhoog hield en op zijn rechterhand liet balanceren, zoals ooit Mozes in zijn biezen mandje op het water van de Nijl had gedreven. Vanuit de achterkamer klonken opgetogen stemmen, waar het gemompel van de mannen droefgeestig bij afstak. Benny schonk een glas wijn in, sprak de lofzegging uit en noemde de naam: Moshe ben Avraham Joseph, zo zou hij heten. Mozes, de zoon van Jozef, Morie. Hij legde zijn grote hand op het rood aangelopen hoofdje en sprak de wens uit die zo-even al door het kamer geklonken had. 'Moge hij groeien, rijpen, braaf worden!' Voorzichtig zette hij het glas aan zijn lippen en nam een slok, doopte een vingertop in de wijn en bevochtigde de lippen van Morie. Het glas gaf hij door. De baby werd weer in de armen van Rika gelegd, ze verdween via de trap uit het zicht.

De schalen met gerechten werden binnengedragen, in de voorkamer ging de wijn rond. Er waren geurige *challes* en dampende kippensoep, en *kugel met peren*. Na de maaltijd zette Colthof de feestelijke tafelzang uit Psalm 126 in:

*Als de Ene een keer brengt in de kerkering van Sion,
zullen wij zijn als mensen die dromen.*

*Dan is vol van lachen onze mond, van jubel onze tong,
dan zullen ze bij de volkeren zeggen:*

'De Ene heeft aan hen grote dingen gedaan!'

Toen de middag vorderde en de schemer langzaam bezit nam van de stad, ging de wind liggen. Gasten kwamen en gingen. Benny vertrok als eerste. Thuisgekomen zette hij zich achter zijn oude secretaire en sloeg het beduimelde besnijdenisboekje open, dat steeds was doorgegeven als het ambt van moheel van vader op zoon overging. Zijn ogen gleden over de namen, waarvan een aantal steeds terugkwam. Namen die herinnerden aan de tijd waarin de reis van de Eeuwige met zijn uitverkorenen net begonnen was. De Hebreeuwse letters leken wel zwarte druppels die zo uit de hemel gevallen en van rechts naar links over het papier uitgerold waren. Voorzichtig doopte hij de punt van zijn kroontjespen in de inkt en schreef Mozes de Liever bij onder aan de lijst.

I

2 oktober 1936 – 16 tisjrie 5697

De tafel voelde wankel onder zijn voeten, hij moest goed stil blijven staan. De stoel paste maar net op het tafelblad. Als hij per ongeluk een poot over de rand schoof, kon hij er zomaar vanaf vallen. Morie ging rechtop staan, schikte het witte kleed op zijn rug en liet voorzichtig de leuning los. Het boek lag opengeslagen op de zitting. Even deed hij zijn ogen dicht en ademde diep in. Eén hand legde hij op zijn buik, in de andere hield hij de vergulde *jat* die zijn vader bij zijn *bar mitswe* had gekregen, lang geleden. ‘Schouders naar beneden, goed op twee voeten gaan staan en ademhalen met je buik,’ zei hij tegen zichzelf. Volgens meester Van der Haaren kon je dan pas goed zingen. Hij liet dan de hele klas naast de bank staan en *Dudeljo klinkt zijn lied* zingen. De thora was toch echt andere koek.

Wat waren die zinnen lang als je ze moest zingen! Eerst liet hij zijn stem omhoog gaan, dat was het mooist. Niet in één keer, sommige klanken moest je iets langer vasthouden en laten trillen achter in je keel. ‘Tehahahaabiloochiem!’ Het

vingertje van de jat zweefde boven de letters van het boek. Hij was blij dat hij nu nog niet op de tekst hoefde te letten. Dan moest je zo veel tegelijk doen. Dat kwam later wel, net als Hebreeuws leren. Nu bedacht hij maar wat, en het leek er best wel op. De volgende zin liet hij vanuit de hoogte naar beneden tuimelen. Dat was gemakkelijker, dan kon je iets langer met je adem doen. ‘Hastjachochotatov!’

Hij moest toch eens aan zijn vader vragen of hij op voetballen mocht. Daar kreeg je een sterke adem van, zei Aron altijd. Zijn vader zou protesteren en zeggen dat het niet goed voor hem zou zijn. En dat het ten koste zou gaan van joodse les. Maar als hij zou vertellen waarom hij het wilde, zou zijn vader vast niet kunnen weigeren. Dat wist hij zeker. Stel je voor dat hij halverwege de dienst wit zou wegtrekken en zou flauwvallen.

De letters dansten voor zijn ogen. Hij tuurde in het boek. ‘Pietje keek om de hoek van de deur. Tante Cato sliep. Ze ademde zwaar, de wrat op haar neus bewoog mee.’ Zijn moeder had het boek voorgelezen, elke avond een hoofdstuk. Samen hadden ze zitten schateren om de streken van Pietje en de Zwarte Hand. Eén keer had hij in zijn pyjamabroek geplast van het lachen. Maar hij moest nu niet gaan lezen. Voordat zijn moeder thuis zou komen moesten alle spullen weer op hun plaats staan. Hebreeuwse zinnen bedenken was best lastig, zinnen die aan de rechterkant van de bladzijde begonnen. *Pietje Bell* moest je precies andersom lezen.

‘Ik probeer het nog één keer, Max. Dan roep ik jou op voor de lezing.’ Nu pas drong het tot hem door dat Max voorover gezakt was, met zijn kop op zijn buik, en langzaam weggleed van het stoeltje waar hij hem tegenaan gezet had. Zijn lange pluchen oren hingen slap naar beneden. Het zwarte *keppeltje* gleed af, draaide een sierlijk rondje en bleef roerloos op de vloer liggen.

‘Kom Max, je moet in de sjoel wel blijven opletten, niet in slaap vallen.’ Morie probeerde van de tafel af te klimmen zonder iets te verschuiven. Met twee handen hield hij zich vast aan de tafelrand. Het lukte maar net om in die houding zijn voeten op de grond te zetten, bijna verloor hij zijn evenwicht. Hij zette Max weer rechtop. Het keppeltje was veel te groot en zakte over zijn snuit. ‘Als je je naam hoort moet je op de *bima* naast me komen staan, snap je dat? Dan kom ik je halen.’ Morie zette zijn rechtervoet weer op de tafel en wilde zich net omhoog duwen toen hij een sleutel in het slot van de keukendeur hoorde knarsen. Een koude tocht trok door de kamer. Er klonken voetstappen en rommelende geluiden in de keuken. De stem van zijn moeder. ‘Wat ben jij in vredesnaam aan het uitspoken. Oh, mijn goede *sjabbeskleed*! Ben je nou helemaal mesjogge?’

Van schrik gleeed zijn voet van de tafel. Wild greep hij om zich heen. Het enige wat zijn handen vonden was de stoel. De poten schuurden over het tafelblad en met een razend kabaal rolde de stoel over de plankenvloer. Het witte *sjabbeskleed*, dat hij zolang even over de leuning had gehangen, vouwde zich er als een *gebedsmantel* overheen. De jat viel met een luid gerinkel aan de andere kant van de tafel op de vloer. *Pietje Bell gaat naar Amerika* bleef open op de vloer staan, met de rug omhoog, net een klein boekenhuisje.

‘Jij hebt mij wat uit te leggen!’

Hij draaide zich om. Ze had haar lange donkerrode mantel nog aan. Een donkere streng haar was losgeraakt uit haar knot en viel over haar gezicht. Meestal zei ze niet zo veel, boos worden liet ze vaak over aan zijn vader. Maar nu stond er een besliste blik in haar ogen.

‘Ik oefen voor later.’

Ze begon de knopen van haar jas los te maken.

‘Oefenen? Waarvoor?’

‘Voor als ik *chazan* word.’

Haar handen vielen even stil. Ze keek hem aan, de wenkbrauwen gefronst. ‘Chazan? Wil je chazan worden?’

‘Huhuh...’ Hij draaide zich om, pakte de stoel beet en sjarde hem overeind.

‘Dan moet je wel mooi kunnen zingen.’

‘Colthof zingt ook lelijk. Hij is toch chazan geworden. En ik kán ook heel mooi zingen.’

Zijn moeder zuchtte en wurmde zich uit haar jas. ‘Maar Colthof is heel geleerd.’

‘Dat kan ik toch ook worden?’

‘Begin dan maar eens met je best te doen op school. Zet die stoel eens op zijn plaats! En berg die jat op voordat je vader thuiskomt. Dit soort fratsen wil ik niet meer zien, heb je dat begrepen?’

‘Wie zong hier zo lelijk?’ Celia verscheen in de deuropening en liet een spottende blik gaan over de omgevallen stoel en de keukentafel die midden in de kamer stond. ‘Wat was dat voor lawaai?’

‘Je broer wil chazan worden.’ Zijn moeder klonk afgemeten. ‘Help me even met opvouwen.’

Met grote halen liet zijn moeder haar handen langs de randen van het sjabbeskleed gaan. Ze tastte naar de punten, pakte ze vast en gaf er twee aan Celia. Samen vouwden ze het kleed op. Zijn moeder legde het in een la van het dressoir. Celia zette haar handen in haar zij. ‘Chazan!’ Het klonk smalend. Toen hij zeker wist dat zijn moeder met haar rug naar hem toe stond, stak hij zijn tong naar haar uit. Met een klap trok ze de kamerdeur achter zich dicht.

‘Ik kan niet eens even bij de buurvrouw een kopje thee

drinken,' mopperde zijn moeder, 'of er gebeuren hier van die rare dingen. Mevrouw Rosenthal vertelde me al net zo'n verhaal. Heb je het van Aron, misschien? Hij heeft vorige week de kat besneden met het slagersmes van zijn vader. Eén grote bloedbende op zijn kamer.'

Morie de Liever is een gewone jongen uit het Veluwe Nijkerk. Hij droomt over de toekomst, voetbalt met andere jongens op straat en haalt kattenkwaad uit. Tot de oorlog uitbreekt en Morie tot zijn eigen verbazing anders dan anderen blijkt te zijn, een jood. Als het net van anti-joodse maatregelen zich langzaam maar zeker rond hem sluit, doet hij een uiterste beroep op zijn vindingrijkheid en onbevangenheid. Zal het helpen om deportatie naar het oosten te voorkomen?

Met *Morie* richt Arie Kok een monumentje op voor duizenden kinderen die er niet meer mochten zijn omdat anderen dat zo besloten hadden. Het verhaal van de verdwenen joodse gemeenschap van Nijkerk komt opnieuw tot leven.

Arie Kok (1968) schrijft als zelfstandig journalist voor diverse landelijke media. Twaalf jaar werkte hij bij de Evangelische Omroep, waarvan acht jaar als hoofdredacteur van *Visie*. *Morie* is zijn romandebuut.

ISBN 978 90 239 9423 7 | NUR 342

9 789023 994237

uitgeverijmozaïek.nl